

Marjo Avela

5.5.2021

Oikeusministeriö
Salla Silvola, Joanna GrandellLausunto on valmisteltu lausuntopalvelu.fi:ssä
Viite: Lausuntopyyntöne 24.3.2021 VN/5966/2019

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto yllä mainitussa asiassa. THL toteaa, että vanhemmuuslakia koskeva esitysluonnos yhdistää isyyslain 11/2015 ja äitiyslain 253/2018 toimivalla tavalla. Luonnoksessa on kiitettävästi huomioitu edellä mainittujen lakien voimassaolon aikana kertyneet kokemukset ja niistä seuranneet muutos- ja tarkennustarpeet. Esitysluonnos on kirjoitettu sukupuolineutraaliin muotoon lukuun ottamatta äitiyden ja isyyden nimikkeitä. THL pitää kannatettavana, että vanhemmuuslaissa luovutaan kaikesta tarpeettomasta sukupuolitetusta kielestä.

THL kannattaa muutosehdotusta, jonka mukaan luovuttaisiin 30 päivän peruuttamis-/kiistämisajasta lapsen syntymän jälkeen, kun vanhemmuus on tunnustettu raskausaikana. Kuten THL:n tilastoista selviää, tätä mahdollisuutta on käytetty ainoastaan 0,1 prosentissa isyyden tunnustamisista, joten kyseinen toimintatapa ei ole enää perusteltu. On myös lapsen edun mukaista, että vanhemmuuden vahvistamisprosessi nopeutuisi, kun tunnustamisasiakirja ei enää kiertäisi edellä mainitun varoajan vuoksi lastenvalvojan kautta Digi- ja väestötietovirastolle (DVV), vaan tiedot tunnustamisesta siirtyisivät äitiysneuvolasta suoraan DVV:lle sähköisen ilmoitusjärjestelmän kautta (19 §). Oletettavasti DVV pystyisi vahvistamaan vanhemmuuden varsin pian lapsen syntymän jälkeen, joten vahvistaminen voisi nopeutua usealla viikolla nykyiseen tilanteeseen verrattuna. THL pitää tärkeänä, että esitysluonnoksen mukaisesti mahdollistetaan tunnustamisen peruuttaminen/kiistäminen ennen lapsen syntymää (20 §) sekä tarvittaessa vanhemmuuden selvittäminen lapsen syntymän jälkeen, vaikka vanhemmuus olisi vahvistettu raskaudenaikaisen tunnustamisen perusteella (6 §).

THL pitää tärkeänä muutosehdotusta, jonka mukaan naisparin hedelmöityshoidossa voitaisiin käyttää naisparin päätöksellä sellaisia siittiöitä, joiden luovuttaja on suostunut isyyden vahvistamiseen. Lapsella voisi esitysluonnoksen mukaan kuitenkin olla vain kaksi oikeudellista vanhempaa. Tosiasiallisesti lapsen elämässä voi kuitenkin olla useampia vanhempia. Tämä tilanne koskee esimerkiksi useita uusperhetilanteita sekä sateenkaariperheiden apilaperheitä tai kumppanuusvanhemmuusperheitä. THL kannustaa huomioimaan perheiden moninaisuuden ja jatkossa selvittämään useamman kuin kahden oikeudellisen vanhemman mahdollisuutta.

Esitysluonnoksen mukaan vanhemmuuden tunnustamisasiakirjat ovat luonteeltaan sosiaalihuollon asiakirjoja siitä huolimatta, että niitä käsitellään toisen viranomaisen toimesta. THL pyytää selvittämään, voidaanko raskausaikana käytettävää vanhemmuuden tunnustamisasiakirjaa pitää sosiaalihuollon asiakirjana, koska sitä käsitellään useimmissa tapauksissa vain terveydenhuollossa ja Digi- ja väestötietovirastossa. Tällöin prosessiin ei liity sosiaalihuollon asiakkuutta, eikä asiakirjaa tallenneta sosiaalihuollon rekisteriin. Näin ollen sitä ei tulevaisuudessa saataisi tallennettua sosiaalihuollon asiakastiedon arkistoon (Kanta-palvelu). Tämä on ongelmallista, koska sosiaalihuollon asiakasasiakirjalain mukaan sosiaalihuollon asiakasasiakirjat on tallennettava Kanta-arkistoon.

5.5.2021

Lain voimaantulosuunnitelmaa koskien THL pyytää huomioimaan samanaikaiset muutokset, jotka vaativat merkittäviä resursseja sote-organisaatioilta, niiden tietohallinnoilta sekä tietojärjestelmätoimittajilta. Toteutuessaan sote-uudistus on organisaatioille merkittävä kokonaisuudistus. Lisäksi THL ja sosiaali- ja terveysministeriö (STM) ovat yhdessä päätyneet siihen, että myös sosiaalihuollon rekisteritiedonkeruun ensimmäisen vaiheen uudistus ajoittuu ajankohtaan 1.1.2023. Näin ollen on hyvä huomioida riski, etteivät kaikki toimijat käytännössä pystyisi toteuttamaan useita suunniteltuja muutoksia samanaikaisesti.

THL:n muut huomioidot on esitetty alla esitysluonnoksen pykälien mukaisesti.

10 § Neuvottelun toimittaminen ja velvollisuus pysyä totuudessa

19 § Vanhemmuuden tunnustaminen ennen lapsen syntymää

21 § Vanhemmuuden tunnustaminen lapsen syntymän jälkeen

Yllä mainituissa pykälissä tulee yhdenmukaistaa säännökset, jotka koskevat lastenvalvojan ja muiden tunnustamisen vastaanottajien velvollisuutta selvittää asianosaisille tunnustamisen merkitys ja vanhemmuuden vahvistamisesta seuraavat oikeusvaikutukset.

14 § Vanhemmuuden selvittämisen keskeyttäminen

Lastenvalvoja voi keskeyttää vanhemmuuden selvittämisen 2 momentin 1 kohdan nojalla, jos vanhemmuuden vahvistamista varten ei ole saatavissa riittävästi tietoja. Tähän kohtaan kuuluvat myös tilanteet, joissa lapsesta tai lapsen synnyttäneestä äidistä ei saada näytteitä oikeusgeneettistä isyystutkimusta varten, minkä vuoksi isyyden selvittämistä ei voida jatkaa lastenvalvojaprosessina. THL ehdottaa poistettavaksi tämän keskeyttämismahdollisuuden, koska synnyttäneellä äidillä ei muutoinkaan ole vanhemmuuden selvittämisen vastustusoikeutta.

Pykälän 3 momentin 1 kohtaan tehty lisäys, jonka mukaan lastenvalvojalla olisi jatkossa oikeus oma-aloitteisesti aloittaa vanhemmuuden selvittäminen uudelleen, on selkeä parannus nykyiseen tilanteeseen verrattuna.

16 § Tunnustamistilaisuuden varaaminen ja kanteen nostaminen

1 momentti: Nykyisten säännösten mukaan lastenvalvojan on varattava henkilölle tilaisuus tunnustaa vanhemmuutensa, jos hän katsoo, että oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tai muun selvityksen valossa voidaan pitää *todistettuna*, että henkilö on lapsen vanhempi. Esitysluonnoksessa ehdotetaan todennäköisyysasteen alentamista todistetusta *mahdolliseen*. THL katsoo, ettei näin merkittävä muutos ole perusteltu. THL ehdottaa harkittavaksi säännöstä esimerkiksi seuraavanlaisessa muodossa: *Lastenvalvojan on varattava asiaan osalliselle tilaisuus tunnustaa vanhemmuutensa, jos hän katsoo, että oikeusgeneettisen isyystutkimuksen valossa voidaan pitää todistettuna tai muun selvityksen valossa todennäköisenä, että henkilö on lapsen vanhempi.*

2 momentti: Esitetty muutos, jonka mukaan lastenvalvojalla on *velvollisuus* ajaa lapsen puolesta kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi, on tärkeä tarkennus nykyiseen säännökseen. Säännöksen tulkintaa tullee kuitenkin vaikeuttamaan se, jos lastenvalvojalle annetaan edelleen mahdollisuus keskeyttää isyyden selvittäminen, koska synnyttänyt äiti ei suostunut omasta ja huollettavana olevan lapsensa puolesta oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen. Tällöin henkilö, joka katsoo olevansa lapsen isä, saisi oikeuden nostaa isyyden vahvistamiskanteen (32 §:n 2 momentin 1 kohta). Jos edellä mainittua keskeyttämismahdollisuutta ei olisi, lastenvalvojan velvollisuus vahvistamiskanteen ajamiseksi olisi selkeä. Lisäksi prosessit olisivat tasavertaiset riippumatta siitä, mistä syystä vanhemmuuden tunnustaminen lastenvalvojaprosessissa estyi.

23 § Kuuleminen

THL:n tilastojen mukaan noin 3 500-4 000 vanhemmuutta tunnustetaan vuosittain lapsen syntymän jälkeen. Lähes kaikissa näissä tilanteissa lastenvalvojan on varattava pykälässä mainituille henkilöille tilaisuus tulla kuulluksi tunnustamisen johdosta. THL ehdottaa selvitettäväksi, onko synnyttäneen äidin kuuleminen nykyään tarpeellinen vai voitaisiinko siitä luopua tarpeettomana. Lapsen synnyttänyt äiti antaa vanhemmuuden selvittämistä koskevassa neuvottelussa tiedot lapsen toisesta vanhemmasta. Tietoja antaessaan hänellä on velvollisuus pysyä totuudessa. Näin ollen kuulemisessa tulee aina harvoin esiin uutta tietoa, jolla olisi merkitystä vanhemmuuden vahvistamisesta päätettäessä.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan säännös alaikäisen tunnustajan huoltajan kuulemisesta on perusteltua säilyttää. Pykälän 2 momentin säännöstä voitaisiin tarkentaa siten, että synnyttäneen äidin ja lapsen muun mahdollisen huoltajan kuuleminen olisi tarvittaessa mahdollista kyseisen momentin nojalla.

24 § Henkilöllisyyden toteaminen

THL ehdottaa, että kyseiseen pykälään lisätään säännös siitä, että henkilöllisyys tulee todeta henkilöllisyydistuksen perusteella tai muulla tähän verrattavalla, luotettavalla tavalla jo vanhemmuuden selvittämistä koskevassa neuvottelussa, eikä vasta prosessin edettyä tunnustamisvaiheeseen kuten nykyisin. Koska synnyttänyt äiti ja mahdollinen toinen vanhempi antavat neuvottelussa olennaisia tietoja vanhemmuuden selvittämiseksi, on ensiarvoisen tärkeää, että jo tuossa kohdassa prosessia varmistetaan henkilöiden henkilöllisyydestä.

Tämän täydennyksen seurauksena henkilöllisyys tulisi todetuksi asianmukaisesti myös niissä tilanteissa, kun neuvottelun yhteydessä otetaan näytteet oikeusgeneettistä isyystutkimusta varten. Isyystutkimuslain 378/2005 13 §:n 3 momentissa on säännös, jonka mukaan henkilöllisyys on todistettava ennen näytteen ottamista. Tämä jää kuitenkin välillä huomioimatta, vaikka tutkittavalla olisi mahdollisuus hankkia henkilöllisyysasiakirja.

25 § Tunnustamisesta ja sen hyväksymisestä laadittava asiakirja

Kyseisen pykälän perusteluiden mukaan henkilöstä, jolla ei ole henkilötunnusta, tulisi kirjata yksilöintitietona syntymäajan lisäksi syntymäpaikka. THL pyytää arvioimaan tämän tiedon tarpeellisuutta ja hyödyllisyyttä.

27 § Suostumus vanhemmuuden vahvistamiseen ilman oikeudenkäyntiä

Kyseiseen pykälään tehty lisäys, joka mahdollistaa vanhemmuuden vahvistamisen oikeudenomistajien suostumuksella ilman oikeudenkäyntiä DVV:n päätöksellä myös silloin, kun kirjallinen hedelmöityshoitotodistus osoittaa kuolleen henkilön olevan lapsen toinen vanhempi, on tärkeä. Pykälään tehty tarkennus siitä, että kyseinen prosessi koskee alaikäisiä lapsia, selkeyttää prosessia nykyiseen verrattuna.

29 § Digi- ja väestötietoviraston toimivalta

Pykälän 2 momentissa on säännös isyyden vahvistamisesta, vaikka tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset. THL ehdottaa, että vanhemmuuslain valmistelun aikana tarkennettaisiin, voidaanko isyyden selvittämiseen ryhtyä, jos synnyttäneen äidin ja lapsen välisestä perhesiteestä ei ole merkintää väestötietojärjestelmässä, eikä siitä voida esittää luotettavaa asiakirjaa. Voiko henkilö tällaisessa tilanteessa edustaa lasta isyyden selvittämisen prosessissa ja antaa mm. suostumuksen oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen lapsen puolesta?

Marjo Avela

5.5.2021

Toimintatavoista tällaisissa tilanteissa tulee koko ajan enenevässä määrin tiedusteluja mm. THL:lle. Jos isyys voitaisiin tällaisessakin tilanteessa selvittää ja vahvistaa, olisi lisäksi tärkeää pyrkiä ratkaisemaan DVV:n kanssa, olisiko väestötietojärjestelmään mahdollista tehdä merkintä myös äitiydestä, jos se olisi varmistunut osana oikeusgeneettistä isyystutkimusta.

68 § Tarkemmat säännökset

Pykälän 2 momentin mukaan THL vahvistaa vanhemmuuden selvittämisessä, tunnustamisessa ja vahvistamisessa käytettävien lomakkeiden kaavat kuten tälläkin hetkellä. Asiakirjojen sisällöllinen ja rakenteellinen valmistelutyö yhteistyössä useiden viranomaisten ja muiden sidosryhmien kanssa on laaja kokonaisuus, joten vanhemmuuslain hyväksymisestä lain voimaantuloon tulee olla riittävän pitkä aika.

Esitysluonnoksen mukaan Ahvenanmaalla ei ole tarkoitus ottaa käyttöön sähköistä ilmoitusjärjestelmää äitiysneuvoloiden ja Ahvenanmaan valtioviraston välillä kuten Manner-Suomessa äitiysneuvoloiden ja DVV:n välillä. Tämän johdosta tarvitaan erillinen suunnitelma siitä, millaisia vaikutuksia tällä mahdollisesti on lomakevalmisteluun ja raskaudenaikaisen tunnustamisen prosessiin.

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtaja

Anneli Pouta